

הרב משה צבי נריה

הבאת ביכורים — עמידת היחיד לפני ה'

ראשי פרקים

- א. תפילה וביכורים
- ב. הבאת ביכורים קרוב למזבח
- ג. המביא בכורים לן בירושלים
- ד. מביא הביכורים ביום שאחרי
- ה. אין להביא ביכורים לפני שבועות
- ו. העלאת ביכורים ברוב פאר והדר

ירכיבהו על במתי ארץ — זה **בית המקדש** וכו', ויאכל תנובות-שדי — אלו סלי **הביכורים** (ספרי, דברים לב, יג).

א. תפילה וביכורים

בתנחומא פרשת כי-תבא, א:

צפה משה רבנו עליו השלום ברוח-הקודש, שבית-המקדש עתיד להחרב, והביכורים עתידים להפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלוש פעמים בכל יום.

והדברים צריכים ביאור, וכי מצות בכורים מצות כל יום היא, שכתחליף לה קבע משה רבנו ע"ה סדר תפלות יום יומי? והרי ביכורים מצוה חד-פעמית היא, מצוה שהיתה נעשית אחת לשנה, בימים שבין חג השבועות לחג הסוכות ("מעצרת ועד החג — מביא וקורא", [משנה בכורים א, ו]), ואפילו הביא בכוריו בשתי פעמים בה בשנה, מקרא-הפרשה רק פעם אחת הוא נוהג, ואם כן מה טעם לקבוע במקום מצות הבאת-בכורים וקריאת פרשתה, שלוש תפלות יום-יום? ובכלל: מה הקשר שבין הבאת ביכורים לתפילה?

אכן, עיון בהלכות תפלה יביא אותנו לפתרון התמיהות. "המתפלל צריך שיכוון את ליבו לשמים" (ברכות לא ע"א). ופירש מרן הגראי"ה קוק, מצות ראי"ה עמ' ה:

יש לחלק בין כוונה של פירוש המילות לכוונה של הכנעת הלב לפני ה', שהרמב"ם (הל' תפילה ד, טז) כתב: 'כיצד היא הכוונה? — שיפנה את ליבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה'. ויש לומר שכוונת פירוש המילות אולי אינה מעכבת כל כך, אבל דבר זה, העמידה לפני ה' — זו כוונה המעכבת!

ואכן כך היא גם דרך הבנתו של הגאון ר' חיים מבריסק — שכוונת ותחושת העמידה לפני ה' היא עיצומו של מעשה התפילה, ומי שאינו רואה את עצמו עומד לפני ה' ומתפלל, אין זה מעשה תפילה. (הגר"ח על הרמב"ם הל' תפילה ד, א).

ב. הבאת ביכורים קרוב למזבח

ומשעמדנו על יסוד חשוב זה בקיום מצות תפילה, מצינו במצות ביכורים עניין ייחודי בצורת קיום המצוה, ובשונה ממצות עליה לרגל. מצות עלייה לרגל היא לראות ולהיראות לפני ה', והיא היתה מתקיימת בדממה ובהשתחויות, "והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה" (יחזקאל מו, ט). העולה לרגל היה נבלע כולו בתוך המון העולים והבאים. ואילו בהבאת הביכורים, היה כל אדם מישראל נגש אישית קרוב למזבח, וקורא את הפרשה בקול רם בפני הכהן (ובתרגום יונתן בן עוזיאל ישנו חידוש: כהנא-רבה — היינו בפני הכהן הגדול, ועיין כלי חמדה ואבני שהם שם). המלבי"ם (דברים כו, ד) כותב: "ודבר חידוש הוא, שישראל יכול להתקרב כל כך אל ההיכל, אפילו לצורך תנופה והשתחויה".

נתאר לעצמנו. הדרת קודש שוררת בבית המקדש. הכהנים מרוכזים במלוא הכוונה בעבודת הקודש, מקיימים "שם נעבדך ביראה", הכל נעשה בזריזות, ללא אומר וללא דברים. והנה בתוך דממת הוד זאת, מגיע מביא הביכורים ומתקרב מול המזבח. הוא פותח בקול רם, וקורא את מקרא הבכורים: "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ". קריאה רמה זו היתה מרוממת

מאד את נפשו. באותם הרגעים דומה היה לכהן בעבודתו, בכוונתו וביראתו, ונפשו היתה נפעמת ונרגשת מעוצמת חויית הקדושה של העמידה לפני ה'. עמוקה ומרגשת היתה החוויה של העמידה לפני ה'.

ג. המביא בכורים לן בירושלים

עוד נתחייב מביא הביכורים להישאר וללון בירושלים — וכל כך למה?

כדי להעמיק חווייה זו וכדי שתכה שרשים עמוקים בנפש, באה ההתייחדות במשך היום והעמקת ההתרגשות בשוכבו על משכבו בלילה. נצטווה מביא הביכורים להישאר בירושלים כל אותו היום, ורק למחרת בבוקר רשאי הוא לחזור לביתו. אותה עמידה לפני ה', טעונה העמקה לאחריה. שלא תשאר רק זכרון-נעים בעלמא, משהו ארעי, בבחינת "התעייף עינך בו — ואיננו". שלא תהא זאת רק התרוממות-לשעתה שאין אחריה המשך, בחינת "תצא רוחו — ישוב לאדמתו", אלא שתטביע חותמה על לבו, ותלווהו נאמנה גם בשובו אל נוהו.

ניתן להבין את הדבר במשל מאמנות הצילום: הצילום עצמו נעשה תוך שניה, ואילו עיבוד התמונה ופיתוחה, מצריך זמן הרבה יותר ארוך.

גם שהייה קצרה ביותר מספיקה לצורך ההתרשמות הנפשית, קליטת הרטט ורוממות-היראה מהדרת-הקודש. ברם אילו היה האדם נחפז לצאתו לביתו, היתה ההתרשמות רק לשעה ומתנדפת מיד לאחריה. לא כן כשאדם יודע שהיום הוא נשאר בירושלים. עצם הידיעה הזאת כבר יוצרת אצלו שקט נפשי, נוסכת בו שלווה פנימית, שהרי אינו אץ ואינו בהול לדרך. ואילו הלינה בירושלים נותנת מקום וזמן לפיתוח ההרגשות של כל מה שנקלט ונרשם, להעמקת החוויות בשכבו על יצועו תוך רגיעה "בנפול תרדמה על אנשים". היה זה איפוא יום השלמת ההתייחדות וליל העמקת ההתרגשות. ואכן רישומה של חווייה זו — "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך" הטביע את חותמו על כל מהלך החיים היומיומיים, חותם העמידה לפני ה'.

רוחו של אדם מעכלת רשמיה רק על-ידי לינה, על-ידי רגיעת-לילה. בהתבודד-בהתייחד אדם עם עצמו, עם מחשבותיו, רק אז יעמיקו-יחדו הרשמים בחגוי-ההגות, בשיתין שבנשמה. ואולי מתוך התבוננות זו בכושר

ספיגת-היקר באמצעות לינה, הגיע המשורר בתהילים לניסוח החריוף: "ואדם ביקר בל ילין — נמשל כבהמות נדמו" (תהילים מט, יג).

ועל אותה לינה הוא שנאמר — בין עשרת הנסים שנעשו בביהמ"ק — "ולא אמר אדם מעולם צר לי המקום שאלון בירושלים" (אבות ה, ז). מי שעולה למקדש, ומשתחוה מול פני הארון, שמקומו "אינו מן המדה" (מגילה י ע"ב), אף מקומו הוא — אינו מן המידה. ומי שהוא למעלה מן המקום — לא צר לו המקום. ועל כן זכו לראות בבית המקדש: "עומדים צפופים ומשתחוים רוחים" (אבות שם, ועי' שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רלד) — עצם ההשתחויה, עצם ההתבטלות העצמית, היא שהוציאה את האדם מן המיצר, היא שיצרה רוחה.

ד. מביא הביכורים ביום שאחרי

הציווי על חובת לינה בירושלים, אחרי יום עליה לרגל, התבטא בלשון-הכתוב בהזכרת הבוקר שלאחריו — "ופנית בבוקר והלכת לאהלך", שכן כל עיקרה של הלינה הוא בכדי לפתוח דף רענן חדש, להתחיל בוקר חדש של אמונה מחודשת — "חדשים לבקרים רבה אמונתך".

שהרי כך למדנו מלשונו של הרמב"ם, שהלילה אינו רק סיכומו של היום שלפניו, אלא הוא גם פתיחתו-הליכתו של היום שלאחריו. הרמב"ם פותח סדרו של יום בברכה שנתקנה על השינה, בברכת "המפיל חבלי שינה" הנאמרת על המטה (רמב"ם הלכות תפלה ז, א). ואכן מסתיים מטבע-של-ברכת לילה זו באיזכור תחילת-היום: "המאיר לעולם כולו בכבודו", צפיה לאור החדש של הבוקר הבא. ולמדנו כי השינה היא בעיקרה הכנה ליום החדש.

"ופנית בבוקר" — ובקום האדם רענן עם בוקר ב"האיר פני המזרח עד שבחברון", והיה הבוקר לפותח-שער למהלך מחודש, מוקרן כולו מזיו חיות האתמול, האתמול המבורך של ראיית-הפנים בעזרה, התלוי גם הוא כגלגל חמה בשמי הנפש ומאיר לגוף-לארץ בכבודו.

ובצאת מביא הביכורים עם בוקר מבין חומות ירושלים, ובפנותו ללכת לאהלו, לביתו, לא דמדומי-שקיעה מלויים פעמיו, לא ערב-מטיל-עצבות, לא לילה נוסף-עייפות, אלא זריחת עולה, מכינה מצעדי-גבר, צעדים גבריים

מאוששים טופפים בעוז ובהדר — "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד, יח).

"מה יפו פעמך בנעלים — כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולים-לרגל" (חגיגה ג ע"א) — הרגלים היחפות אשר ספגו חום-הר-הבית, חלקת רצפת-העזרה, חזרו עכשיו ונתכנסו בנעלים. והולכים העולים — מביאי ביכורים בחדוה וברננה להביא ברכה אל ביתם, כי 'חדות-ה' היא מעוזם'. וברכת הקודש והמקדש, אשר תאצר ואשר תחסן בגנזי-הלב, היא אשר תנחה אותם בנתינות-הימים, באורחות-המעשים, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם.

ומעתה ברור לנו מאמר הספרי (דברים פסקא רכז): "עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ". גדול כוחה של מצות הבאת הבכורים החד פעמית, שהשפעתה משתרעת על פני השנה כולה, ואדם מישראל מוצא עצמו עומד לפני ה', בשוכבו ובקומו ובלכתו בדרך. באור פניך יהלכון. ומשצפה משה רבינו שעתידה מצות ביכורים ליפסק, והכרח הוא למצוא תחליף לרישומה היום-יומי של מצוה רבה זו, עמד והתקין לישראל סדר שלוש תפילות בכל יום, סדר של עמידה לפני ה', כשפני המתפלל מופנים לצד ירושלים, מכוונים למקום המקדש.

ולמדנו: במפתח מצות ביכורים פתח משה רבינו לפנינו את שערי תפילה, ממנה הוציא את סדר העבודה שבלב, שעיקר מהותה היא העמידה לפני ה'.

ה. אין להביא ביכורים לפני שבועות

ואולי זהו טעם מניעת הבאת ביכורים לפני חג-השבועות. כי ראשית עלינו להעמיק את תוכן עמידתנו לפני ה' — "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב" (דברים ד, י), ולחזור על כך ב"יראה כל זכורך", ורק אח"כ הוכשר האדם מישראל לקליטת עומק החויה של העמידה לפני ה', מול המזבח, עמידה בלתי-אמצעית, אישית, כעמידת הכהן-הגדול בבית קודש-הקדשים ביום-הכיפורים.

לעומת חג-הפסח שבו לא נזכרה בפרוש מצות שמחה, ולעומת חג-הסוכות שבו נאמר בצורה כללית "ושמחת בחגך" (דברים טז, יד), מצינו שנאמר בחג השבועות: "ושמחת לפני ה' אלקיך" (דברים טז, יא) כי בחג מתן-תורה צריך

להמשיך את החויה של "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב" (דברים ד, י). והואיל ובפרשת הביכורים נאמר "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך (דברים כו, ה), הרי זמנה הוא אחרי חג-השבועות, אחרי תחושת מעמד-הר-סיני, שאז באה העמידה האישית מול המזבח והקריאה בקול רם, ומעמיקה את ההכרה וההרגשה של התיצבות האדם מישראל לפני ה', עד כדי כך שהן מלוות אותו לאורך השנה כולה.

ולפי האמור, מבואר מה שנאמר שם "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות" (דברים כו, טז), ולפי פירוש רש"י שם על ההמשך "ושמרת אותם", משמע שזה עולה על יום הבאת הביכורים, והיינו שרישומו של יום זה צריך להיות כה-חזק, כאילו בו-ביום נתחדשה בתוכו קבלת התורה.

והגאון הרב מאיר שמחה מדוינסק, מציין במשך חכמה פ' כי תבוא, שבפרשת ביכורים נזכר י"ג פעמים שם ה-ו-י-ה — ובפרשת "ויעבור ה' על פניו", הזהיר על "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה'". ושנינו באגרת-התשובה (פרק ח) לאדמו"ר בעל התניא: "י"ג מדות הרחמים מתקנים כל הפגמים". (ועיין במלבי"ם שם פר' כי תבוא בתורה אור, הרחבת דברים בעומק תכנה של מצות הביכורים, ועיין פרי צדיק לאדמו"ר רבי צדוק הכהן, ריש פרשת כי תבוא).

1. העלאת ביכורים ברוב פאר והדר

ומטעם זה, בכדי לפתוח שערי-הלב לקראת החויה הגדולה, האדירו את הבאת הביכורים — וביתר דיוק: העלאת הביכורים ("כיצד מעלין הביכורים") — ברוב פאר והדר ורוב-עם (דבר שלא מצאנוהו בהבאת מעשר-שני או פדיונו לירושלים).

וכבר עמד עמד רבי משה-חיים לוצאטו, על רוב ההידור שבקיום מצוה זו, וראה אותו כבנין אב לכל המצוות שבתורה: "וסדר העלאת הביכורים יהיו לנו לעינים, לראות מה הידורן של מצוות, שכך שנינו (משנה בכורים ג, ו) "השור הולך לפנייהם וקרניו מצופות זהב וכו'. ועוד שם: שלוש מדות בביכורים: בכורים, תוספת הביכורים, ועיטור ביכורים. הרי לנו בהדיא כמה ראוי לנו להוסיף על גופה של מצוה, כדי להדרה, ומכאן נלמד לכל שאר מצוות שבתורה" (מסילת-ישרים, פרק יט).

הבאת ביכורים — עמידת היחיד לפני ה'

וועיין אהבת איתן במשניות ביכורים, ג, ה, מה שכתב בישוב שאלת התוספות-יום-טוב, מדוע לא תקנו שגם עשירים יביאו בכוריהם בסלים של ערבה קלופה כמו העניים, שלא לבייש מי שאין לו? וה"ט משום שבביכורים העיטור וההידור הוא חלק מעצם-המצוה).

גדולה מאד היתה איפא החויה של העמידה-לפני-ה', והיא הרשימה עמוקות את מביא הביכורים, במדה כל כך מרובה, שהיתה עומדת לעיניו יום-יום — "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך" בהביאך את בכורי-פרי-אדמתך.